

lis, & quia aperuisset Gentibus ostium fidei. Morati sunt autem tempus non modicum cum discipulis.

Iam iam fidei ostium Gentibus aperuerant, ideo ad fratres redibāt, narraturi quid hactenus egissent, & quod cū fiducia Gentibus prædicare liceret. Reuertunturque Apostoli per loca vbi antea prædicauerant referentes quid illis inde contigisset, & confirmantes vt starent fixi annunciatis, & ea cum fiducia prædicarent. Peragravit itaque Pisidiam, quæ est minoris Asiæ prouincia, ab Antiochia Galatiam habens & Pamphiliam, haud magna regio, quæ duodecim magnas continet vrbes. Pamphilia quoque Asiæ regio ab ortu Ciliciam habet, ab occasu Lyciam, & Asiæ minoris partem, à septentrione Galatiã & Cappadociam, à meridie mediterraneum mare. Attalia Græcè *ἄτραλῖα*, penult. prod. ciuitas est Pamphiliæ maritima, auctore Hiero. cuius nominis altera est in Lydia. Quibus regionibus peragratis, patriæ suæ vnde exierant redditi sunt vt annunciarēt cæteris cōdiscipulis, quantum illis gratiam in conuertendis Gentibus Dominus contulisset, & quæ pro nomine eius passi fuissent, vt & ipsi cum fiducia prædicarent.

CAP. VT. DECIMUM QVINTVM.

Orta inter discipulos super circuncisione & legalibus seditione, Paulus & Barnabas ab Antiochia Ierosolymã ascenderunt, vbi communi omnium decreto statuunt, conuersas ad fidem Gentes legi Moyfi non esse obnoxias: reuersi verò Antiochiam Paulus & Barnabas, separantur ab inuicem, & Barnabæ adheret Marcus, & Paulo Sila.

12. Cor.
6. c.
Gal. 3.

ET quidam descendentes de Iudæa docebāt fratres: Quia nisi circuncidamini secundum morem Moyfi, non potestis saluari. Facta ergo seditione non minima Paulo & Barnabæ aduersus illos, statuerunt vt ascenderunt Paulus & Barnabas, & quidam alij ex alijs ad Apostolos & presbyteros in Ierusalem super hac questione. Illi ergo deducti ab Ecclesia pertransibant Phœnicem & Samariam, narrantes conuersionem Gentium, & faciebant gaudium magnum omnibus fratribus.

Suborta Antiochiæ disceptatione, Græcè enim habetur

betur ἐκ τῶν ἀδελφῶν, disceptatione, siue contentione inter quosdam fratres, qui descenderant à Iudæa Antiochiã, & Paulum cum Barnaba super circuncisionis & legalium Moysi obseruatione: tandem statuerunt mittere Paulum & Barnabam ad Apostolos in Ierusalem pro ius contentionis decisione, non quòd de illa dubitarèt, cuius oppositum semper prædicassent, non esse scilicet obseruanda legalia: in qua opinione firmiter persistebat. Ex parte vtraque igitur, Pauli scilicet, & qui ascenderent à Iudæa, missi sunt quidam, vt vterque suam causam coram Apostolis tueretur. Ideo dicit: Et quidam alij ex alijs: Græca tñ quæ nunc extant, habent ἀλλοις ἢ ἀντ' αὐτῶν. i. alios ex ipsis. Noster interpretes legit ἀλλοις ἢ ἀλλω. i. alios ex alijs, vt intelligas quòd à concilio Antiocheno ex parte Pauli & sequaciũ missi sunt Paulus ipse & Barnabas, ac Titus, vt idẽ Paulus fatetur ad Galatas secundo, vbi hanc ascensionẽ aptissimẽ describit. Ex parte aut̃ aliorum qui ascenderat̃ à Iudæa, missi sunt alij, vt vnaquęq; pars pro sua causa apud Apostolos ageret. Hanc aut̃ ascensionẽ fuisse post 14. annos à sua cõuersione, nõ à prima ascensione, qua post tres annos à cõuersione ascenderat Ierusalẽ, visurus Petrũ, tenet Beda, aliàs hic annus ascensionis decimus octauus esset à passione Christi, quando Petrus adhuc Ierosolymis esset, nec ex cõsequenti 25. annis sedisset Romæ, cuius oppositum seruat Ecclesia.

Cum autem venissent Ierosolymam, suscepti sunt ab Ecclesia, & ab Apostolis & senioribus, annunciantes quãta Deus fecisset cum illis. Surrexerunt autem quidam de hæresi Pharisæorum, qui crediderunt, dicentes: Quia oportet circumcidi eos, præcipere quoque seruare legem Moysi. Conueneruntque Apostoli & seniores videre de verbo hoc. Cum autem magna conquisitio fieret, surgens Petrus dixit ad eos:

Non ascendit igitur Paulus, vt ab Apostolis aliquid disceret, vt ipse testatur ad Galatas, sed vt persuaderet cõtradictibus eos qui Ierosolymis erant suæ esse sententiæ. Adueniens igitur Ierosolymam, ab Apostolis & senioribus benigne susceptus narravit quę lapsis 14. annis apud Gentes egisset. Veruntamẽ vt aueretur dubitatio, quidã Pharisei, qui etsi credidissent, tñ necessariã putabãt

cum baptismo circuncisionem, & legis Moyſi obſeruationem, ideo Pauli aduerſarijſ adherentes auxerunt diſceptationem. Ad cuius diſſolutionem conuenerunt Apoſtoli & ſeniores, qui Græcè *πρεβύτεροι* dicebantur. Ex quo conijcere licet, quòd aliam quandam dignitatem habuerunt Apoſtoli, quæ preſbyterorum dignitatè excederet, propter quam non ſimul aſſumuntur ipſi cum Apoſtoliſ. Coram quibus cum diutius protèderetur diſceptatio, ſurgens Petrus paucis litteris diremit, præ omnibus quaſi princeps locutus ex autoritate.

† Sup.
10. b.

† Sup.
10. g.

† Viri fratres, vos ſcitis quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit per os meum audire Gentes verbum euangelij, & credere. Et qui nouit corda Deus, teſtimonium perhibuit, † dans illis ſpiritum ſanctum, ſicut & nobis, & nihil diſcreuit inter nos & illos, fide purificans corda eorum. Nunc ergo quid tentatis Deum imponere iugum ſuper ceruices diſcipulorum, quod neque patres noſtri, neque nos portare potuimus? Sed per gratiam Domini Ieſu Chriſti credimus ſaluari, quem admodum & illi.

Ab antiquis autem diebus dicit, quod ſic Græcè eſt, *ἀπὸ τῶν ἀρχαίων ἡμεῶν*. ἀρχαίος enim cum ſignificet antiquū & primū, longè aptius erat uertere à primis diebus, uidelicet non longè poſt ſanctiſ ſpiritus miſſionem. Senſus enim eſt: Deus à primis diebus uoluit inter nos & Gentes per os meū audire uerbum euangelij, vt Act. 10. uisum eſt, quando à Cornelio miſſus eſt Petrus ad euangelizandum, cum ambigeret, recipiendæ ne eſſent Gentes in conſortium fidei. Quoniam per ſpiritus ſancti miſſionem in corda Cornelij & domeſticorum uisus eſt Deus purificaffe corda eorum per circuncionem cordis, ueluti prius in nobis per circuncionem carnis. Non ideo uidetur diſcernere Chriſtus inter Gentilem & Iudæum, inter mæſculum & ſceminam, inter liberum & ſeruū, qui ſunt omnes vnum in Chriſto, modò crediderint. Nunc ergo, inquit Petrus, quid tentatis Deum imponere Græcè eſt *ἐπιθεῖν* ideo facilior eſſet conſtrictio uertendo per gerundium, imponendo præcepta ceruicibus diſcipulorum: in quo increduli uide mini eſſe Deo, quaſi fide non poſſit ad ſe accedentes ſaluare, per

cuius

cuius gratiam nos credimus saluandos cum fide nō minus, quā olim populus cum lege et ceremonijs saluabatur, quibus fides cum gratia successit.

Tacuit autem omnis multitudo, & audiebant Barnabam & Paulum narrantes quanta Deus fecisset signa & prodigia in Gentibus per eos. Et postquam tacuerunt, respondit Iacobus, dicens:

Probauit Petrus Deum etiā signo visibili Gentes ad fidem acceptasse, absque circuncisione & alijs legalibus. Idem probant Barnabas & Paulus, narrantes cuncta quæ Dominus per eos in Gentibus fecerit mirabilia. Ex quibus Iacobus sufficiens argumentū elicit, quia Deus tanta non fecisset signa & prodigia per Apostolos in Gentibus, nisi earum conuersionem absque circuncisione & lege Moyfi probasset.

Viri fratres, audite me: Simon narrauit quemadmodum primum Deus uisitauit sumere ex Gentibus populum nomini suo. Et huic concordant uerba prophetarum, sicut scriptum est: † Post hæc reuertar, & reedificabo tabernaculum Dauid, quod decidit, & diruta eius reedificabo, & erigam illud, ut requirant cæteri hominū Dominum, & omnes Gentes, super quas inuocatum est nomen meum, dicit Dominus, faciens hæc. Notum à seculo est Domino opus suum. Propter quod ego iudico non inquietari eos qui ex Gentibus conuertuntur ad Deum: sed scribere ad eos, ut abstineant se à contaminationibus simulachrorum, & fornicatione, & suffocatis, & sanguine. Moyses enim à temporibus antiquis habet in singulis ciuitatibus qui eum prædicent in Synagogis, ubi per omne sabbatum legitur.

Iacobo tanquam episcopo Ierosolymitano deferunt cæteri, ut ex auditis tam veteribus, quā nouis testimonijs censuram proferat, quæ legalibus, & ceremonijs ex lege consuetis finem imponat. Ex narratione igitur Simonis Petri infert sententiā. Græcè hic vocatur Simeō, de quo hic annotat Valla: Ut Paulus inquit, Græcè vocabatur Saulus, Hebraicè Saul, ita Petrus Græcè fortè Simon, Hebraicè שמואל Simeon: quod confirmat ipsius epistola altera, quæ sic Græcè incipit: ἐμὴν πρῶτον quod

† Amos.
3. c. & 9. c.

quod videtur attendisse Iacobus, qui Hebraicè loquebatur. Quod autem dicit, visitauit sumere, Græcè, ἐπιείνησα λαβών. Cùm autem ἐπισκέπη σημαίνει visito & considero: aptius erat hoc loco, considerauit, & tunc sensus est, considerauit assumendum esse ex Gentibus populum nomini suo. Cui Petri narrationi citat verba prophetarum, qui idem senserunt. Enallage est numeri pluralis pro singulari: verba enim sunt prophetæ Amos ca. 9. quæ ad hoc adducuntur à Iacobo, vt ostendat quòd inuocandum erat nomen Domini à Gentibus. Quod autè nouissimè additur: facies hæc Græci codices qui nunc extant, addunt πάντα. i. omnia: noster interpret non legit πάντα, quemadmodum & Hebraicè non habetur, neq; apud Septuaginta. Nec igitur, inquit Iacobus, hoc vobis nouum videatur, sed hæc omnia ab antiquo præfigurata sunt. Propterea iudico illos qui ex Gentibus conuertuntur, nõ esse impediendos aut obturbandos, sed illis scribendũ esse, vt abstineat ab idolorũ inquinamentis, & fornicatione, & suffocato, & sanguine. Quod autè dicit, à cõtaminationibus simulachrorũ abstineat. i. vel à cultu idolorum, vel etiam à comestione idolythorum, quod huiusmodi rem apprimè abhorrent Iudæi, & à fornicatione, quam licitam putabant Gentiles olim. Et quanquam sufficienter euangelica prædicatione inhiberetur, censui tamen hoc loco faciendã eius mentionem. Fornicatione enim simplicem dicunt doctores esse peccatum mortale, quòd præcipuè contraria sit matrimonio, in quo secundum ius naturale determinatur copula duorum perpetua, ad bonum totius naturæ humanæ, iuxta quod dicitur Tob. 4. Attende tibi ab omni fornicatione, præter uxorem tuam nunquam patiaris crimen scire. Et Prouerb. 5. Ne intèderis fallaciæ mulieris: fauus enim distillans labia meretricis, & sequitur: Lògè fac ab ea viã tuam, & ne appropinques foribus domus eius. Et 1. Cor. 6. Fugite fornicationem. Hanc enim Gentiles esse licitã, ideo necesse fuit eã particulariter prohibere, maximè quæ sit cõtã bonum humanæ generationis, educationis, & instructionis, imò et dilectionis, quæ singula sunt secundũ se digna morte æterna, quãuis Gẽtiles respectum ad mortem æternã nõ haberent, quæ esset pœna peccati mortalis.

✠ Tob.

4. b.

✠ Prouerb. 5.

✠ 1. Cor.

6. d.

morta-

mortalis. Præterea censuit Iacobus eos à suffocato absti-
nere, id est, ab esu animalis per suffocationem occisi, &
sanguine. i. sanguinis effusione, vel etiã manducatione cù
sanguine. Propterea inquit, à suffocato & sanguine Gen-
tibus abstinendum esse censeo, quòd iam olim Moyses,
hoc est, libri Moyfi per synagogas in singulis ciuitatibus
singulis sabbatis leguntur, vbi cùm expressè Genes. 9. &
Deutero. 12. cum sanguine comestio inhibeat.

Tunc placuit Apostolis & senioribus cù omni Ecclesia † eli- † Sup.
gere viros ex eis, & mittere Antiochiã cum Paulo & Bar- 13. d.
naba, Iudam qui cognominabatur Barsabas, & Silam, vi-
ros primos ex fratribus, scribentes per manus eorum. Apo-
stoli & seniores, fratres, his qui sunt Antiochiæ, & Syriæ,
& Ciliciæ, fratribus ex Gentibus, salutem. Quoniam audi-
mus quia quidam ex nobis exeutes turbauerunt vos ver-
bis, euertentes animas vestras, quibus non mandauimus, pla-
cuit nobis collectis in unũ eligere viros, & mittere ad vos,
cum charissimis nostris Barnaba & Paulo, hominibus qui
tradiderunt animas suas pro nomine Dñi nostri Iesu Christi.

Ad tollendam omnem suspicionem, quam Antioche-
ni erga Paulum & Barnabam habere potuissent, per al-
ios & Ecclesiæ Ierofolymitanæ primos scribunt Apo-
stoli, & totus ordo fratrum ad Antiochenos fratres, su-
per definitione contentionis ibidem ortæ inter quosdam
Iudæos, factos tamen Christianos, & Paulum cum Bar-
naba. At ne videantur nuncij fortè apud Antiochenos su-
specti, tum à Paulo & Barnaba petiti, tum qui essent co-
mites eorum, dicunt Apostoli illos ex toto cœtu selectos:
sed & Paulum & Barnabam maximè apud eos commen-
dant, qui pro nomine Christi animas suas tradiderunt,
neque labori pepercerunt barbaras aggredi nationes: de-
quibus scribit 2. Timoth. 3. † Tu autem assecutus es me- † 2. Tim.
am doctrinam, institutionem, propositum. & seq. patien- 3. b.
tiam, persecutiones, passionem, qualia mihi facta sunt An-
tiochiæ, scilicet Pifidiæ, Iconij, Lystris, quales persecu-
tiones sustinui, & ex omnibus eripuit me Dominus.

Misimus ergo Iudam & Silam, qui & ipsi vobis verbis re-
ferent eadem. Visum est enim spiritui sancto & nobis nihil
ultra

ultra imponere vobis oneris, quam hæc necessaria, vt abstineatis vos ab immolatis simulachrorū, & sanguine, & suffocato, & fornicatione: à quibus custodientes vos, bene ageris. Valet. Illi ergo dimissi descenderunt Antiochiā, & congregata multitudine tradiderunt epistolam.

Mittunt ergo Iudam & Silā duos de primoribus Ecclesiarū, qui per sermonem hæc referant, quæ palàm audierunt. Visum est, inquit, spiritui sancto & nobis: nõ igitur est humanum decretum, sed quod spiritui sancto consilio præsidenti placuit. Quod videlicet Gentes doceatis ex legalibus hæc necessaria pauca Gentes obseruare debere: vt abstineant ab idolothytis, de quibus Paulus idem prohibet Corinthijs 1. Corinth. 10. ✠ Sed quæ immolant Gentes, dæmonijs immolant, & non Deo. Nolo autem vos socios fieri dæmoniorum. Non potestis calicem Domini bibere, & dæmoniorum. Non potestis mensæ Domini participes esse, & mensæ dæmoniorum. Hoc igitur prohibet, non quod aut idolum, aut idolothytum sit aliquid, sed ne participes sint & socij dæmoniorum: ne loco mensæ Christi mensam comedant dæmoniorū, & ne loco calicis Christi calicem bibant dæmoniorum: quæ omnia ducit Paulus tanquam illicita. A sanguine pariter iubentur abstinere, de quo Chrysostr. Genes. 9. Hoc autem facit ideo, scilicet Deus prohibet, vt primis illis temporibus comprimat illorum impetum, & propensionē in homicidia. A suffocato præterea iubet abstinere, quod prohibuit Dominus Genes. 9. dicens: Carnem cum sanguine non comedetis. Quid est caro in sanguine? inquit Chrysostr. hoc est, suffocatum: bruti enim anima sanguis est. Et tandem à fornicatione, de qua superius diximus. Dimissi itaque discipuli profecti sunt Antiochiam, & congregata multitudine fidelium reddiderunt epistolam.

Quam cum legissent, gauisi sunt super consolatione. Iudas autem & Silas & ipsi cum essent propheta, verbo plurima consolati sunt fratres, & confirmauerunt. Facto autem ibi aliquanto tempore, dimissi sunt cum pace à fratribus ad eos qui miserant illos. Visum est autem Silæ ibi remanere, Iudas autem solus abiit Ierusalem. Paulus autem & Barnabas

✠ 1. Cor.
10. c.

bas demorabantur Antiochiæ, docentes, & euangelizantes cum alijs pluribus uerbum Domini.

Audientes igitur Antiocheni fratres missam epistolâ consolationis plenam, gauisi sunt, quod soluti essent ab oneribus legis. Quos etiam Iudas & Syllas, cum essent prophetæ, non quod essent futurarum rerum vates, sed sacrarum scripturarum interpretes, plurimis sermonibus confirmabant eos, ita ut nulla aduersus eos disceptatio esset super cæremonijs legis, sed rectè composita erant omnia. Ex omnibus autem illis solus Iudas reuersus est Ierusalem, morantibus hic cæteris, docentibus, & euangelizantibus.

Post aliquot autem dies dixit ad Barnabam Paulus: Reuerentes uisitemus fratres per uniuersas ciuitates, in quibus predicauimus uerbum Domini, quomodo se habeant. Barnabas autem uolebat secum assumere & Ioannem, qui cognominabatur Marcus. Paulus autem rogabat eum (ut qui discessisset ab eis de Pamphylia, & non yisset cum eis in opus) non debere recipi.

Sollicitus autem Paulus, ne frustra cum Barnaba currisset, rogat eum, ut rursus uisitet eos in quibus conuertendis tantum laborauerant. Marcus autem pœnitentia ductus, uidens eos tot tantosque consecutos fuisse honores, consyderansque apud seipsum, si illos semper fuisset secutus, particeps quoque esset honorum, sicut & laborum: persuasit itaque Barnabæ consobrino suo, ut assumeret eum secum ad labores. Quem uidens Barnabas compunctum, rogat pro eo Paulum: quod renuit Paulus, dicens, ut ait Oecume. Non expedit eum qui nobiscum non est profectus ad opus Domini, simul assumere. Dissensio itaque iustitiæ erat, & non iræ. Paulus siquidem quod iustam est quærebat, Barnabas uerò quod benignum est ac humanum. Marcus tamen persistebat, cū Barnaba semper conuersatus, simul & labori atque prædicationi accinctus: cuius tamen receptioni resistebat Paulus, non ut illum contristaret, sed ne illos sicut prius in Pamphylia deciperet.

Facta est autem dissensio, ita ut discederent ab inuicem, & Barnabas quidem assumpto Marco nauigaret Cyprium, Paulus uero

lus vero electo Sila profectus est, traditus gratie Dei à fratribus. Perambulabat autē Syriam & Ciliciam, confirmans Ecclesias, præcipiens custodire præcepta Apostolorum & seniorum.

Dissensio autem illa animorum in neutro peccatura fuit, quæ nec odij, nec inimicitiae erat, sed quod quisque rectum iudicabat, id procurabat: quod & Ecclesijs maxime profuit, sed etiam ipsi Marco, quæ illum promptiorē reddidit, & magis sollicitum, ac pro futuro cautiorem, cuius etiam humilitas apud Barnabam meruit ne omnino destitueretur, sed eum secum assumeret relicto Paulo, & in Cyprum nauigaret. Paulus vero assumpto Sila regressus est in Syriam, consolaturus fratres super præceptis & decretis Apostolorum & seniorum. Neque hæc discelsio horum trium inimicitiae fuit, quia Paulus multis effert laudibus ipsum Barnabam in epistolis suis, sicut & Marcum, ut Coloss. 4. Aristarchus concaptiuus meus, & Marcus consobrinus Barnabæ, de quo accepistis mandata, si venerit ad vos, suscipite illum. Marcus igitur plurimum Pauli asperitate adutus, priorē segnitiam studuit summa tegere diligentia. Paulus vero ad eas quas conuerterat Ecclesias prius redit visitandas, quæ ad cæteras transeat.

CAPVT DECIMUMSEXTVM.

Paulus cum Sila perueniens Derben & Lystram Tymotheum circumcidit, & per varias perambulantes ciuitates à spiritu sancto prohibitu sunt in Asia & Bithynia prædicare. Proficiscens autem Macedoniam stetit Philippis apud Lydiam mulierem. Ibi quendam puellam à Pythone liberantes virgis cæsi conijciuntur in carcerem. Nocte vero sequenti terræ motu soluuntur in carcere.

Carceris custos credit & baptizatur, & sequenti die per maiores liberatur Paulus.

PEruenit autem in Derben & Lystram. Et ecce discipulus quidam erat ibi nomine Timotheus, filius mulieris viduæ fidelis, patre Gentili. Huic testimonium bonum reddebant qui in Lystris erant & Iconio fratres. Hunc voluit Paulus secum proficisci, & assumens circumcidit eum propter Iudeos qui erant in illis locis.

Scie-